

Papin primat

Prce, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:414323>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO – KATEHETSKE STUDIJE

ANA PRCE

PAPIN PRIMAT.
POVIJESNI RAZVOJ I PRAVOSLAVNO-
KATOLIČKI DIJALOG

Diplomski rad

Split, 2021.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO – KATEHETSKE STUDIJE

ANA PRCE

PAPIN PRIMAT.
POVIJESNI RAZVOJ I PRAVOSLAVNO-
KATOLIČKI DIJALOG

DIPLOMSKI RAD

iz Ekumenskog bogoslovlja

kod doc. dr. sc. Ivan Macut

Split, 2021.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
SAŽETAK	3
UVOD.....	4
1. RAZVOJ PAPINA PRIMATA OD POČETKA CRKVE DO DANAS	6
1.1. Papin primat u prvom tisućljeću.....	7
1.2. Papin primat u drugom tisućljeću.....	14
2. EKUMENSKI DIJALOG PRAVOSLAVACA I KATOLIKA S POSEBNIM OSVRTOM NA RAVENSKI DOKUMENT	21
2.1. Nastanak i rad međunarodne ekumenske komisije	21
2.1.1. <i>Patmos – Rodos. Prva plenarna sjednica Mješovite međunarodne komisije za teološki dijalog</i>	22
2.1.2. <i>Dokument Druge plenarne sjednice</i>	22
2.1.3. <i>Dokument četvrte plenarne sjednice</i>	23
2.1.4. <i>Dokument pete plenarne sjednice</i>	24
2.1.5. <i>Izjava šeste sjednice Mješovite međunarodne komisije</i>	24
2.1.6. <i>Unijatizam, metoda unije u prošlosti i sadašnje traganje za punim zajedništvom</i>	25
2.1.7. <i>Zajednička izjava iz Baltimorea s osme plenarne sjednice</i>	25
2.2. Ekumenska postignuća Katoličke i Pravoslavne Crkve	26
2.3. Sadržaj Ravenskog dokumenta.....	29
ZAKLJUČAK	33
BIBLIOGRAFIJA.....	34
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	35
SUMMARY	36

SAŽETAK

Pitanje papina primata prošlo je kroz različite društvene, političke, vjerske, povijesne okolnosti. Uz primat važno je i pitanje papine nezabludivosti. Rimokatolička doktrina uči da je primat rimskog biskupa ustanovljen od samog Isusa Krista. Isus apostolima povjerava brigu nad svojim narodom, a Crkva smatra da prvenstvo u apostolskom zboru pripada Petru, te da se njegovim nasljednicima smatraju biskupi Rima. Zbog različitih tumačenja o Petrovim nasljednicima, došlo je i do različitih shvaćanja pojma papina primata o kojemu se bavi ovaj diplomski rad. Rad je podijeljen na dva dijela. Prvi dio odnosi se na razvoj papina primata kroz dva tisućljeća. Drugi dio bavi se ekumenskim dijalogom između katolika i pravoslavaca u odnosu na pitanje papina primata.

Ključni pojmovi: Papin primat, ekumenizam, sabori, pravoslavci, katolici

UVOD

Uloga pape u današnjem svijetu shvaćana je na različite načine. Njegovo poslanje i nauka prolazili su kroz burna povijesna razdoblja, od najvećih raskola pa sve do vremena kada se barem pokušala protumačiti prava bit papine uloge u svijetu i odnosu prema drugima. Najvažnije pitanje koje je trebalo razjasniti, kada se spomene uloga pape u Crkvi jest njegov primat, koji za Katoličku Crkvu predstavlja vrhovnu vlast nad cijelom Crkvom. U ovom diplomskom radu iznijet ćemo razvoj papina primata u prva dva tisućljeća te neka od tumačenja shvaćanja primata sa strane Katoličke Crkve i Pravoslavne Crkve.

Temu o papinu primatu nastojat ćemo prikazati kroz dva poglavlja ovoga rada. U prvom dijelu rada osvrnut ćemo se na razvoj pojma primata, te shvaćanje primata od početka Crkve do danas. Kroz različita povijesna razdoblja, a posebno u vrijeme dogmatskih kontroverzi dolazilo je do burnih rasprava s obzirom na ovu temu. Također ćemo progovoriti o mnogobrojnim povijesnim i društvenim događanjima koja su utjecala na prihvaćanje ili neprihvatanje donešenih teza o papinu primatu. Usput ćemo se kratko osvrnuti i na pojam papine nezabludivosti koja je razlog velikih prijepora između Istoka i Zapada.

Gledajući na već navedene povijesno-društvene prilike, kroz dva tisućljeća, u drugom dijelu rada prikazat ćemo ekumenski dijalog između Pravoslavaca i Katolika. Najviše ćemo se osvrnuti na rad Međunarodne mješovite komisije koja je nastala s ciljem lakšeg pristupanja u dijalog između dviju sestrinskih Crkava, koje su zbog razlike u povijesno-teološkim, biblijsko-dogmatskim pogledima na jednu te istu stvar dovele do razjedinjenja sadašnjih dviju Crkava. Kroz drugi dio rada također ćemo prikazati pojedine plenarne sjednice Međunarodne komisije, te dokumente iznesene i proglašene od obaju strana. Budući da od Drugog vatikanskog koncila, Katolička Crkva ima potpuno drukčiji pogled na ekumenizam, dolazi do procvata brojnih dokumenata koji se osvrću na pitanje sjedinjenja između Istoka i Zapada. Želi se sve više uspostaviti dijalog među Crkvama Istoka i Zapada radi lakšeg donošenja zajedničkih stavova koji su se kroz povijest mijenjali.

Najviše ćemo se osvrnuti na relaciju Katoličke i Pravoslavne Crkve o pitanju primata, te o njihovim koracima postavljenim za pokušaj ujedinjenja i vraćanja na

zajedničke početke, kao što je i sam Krist želio, da svi budu jedno (Iv 17). Jedan od najznačajnijih i nama najbližih dokumenata kada je u pitanju sjedinjenje Istoka i Zapada jest tzv. Ravenski dokument. U posljednjem dijelu drugoga poglavlja predstaviti ćemo ukratko sadržaj navedenog dokumenta, jer se on smatra temeljem za postizanje teološkog zbližavanja. Na koncu ćemo rad zaključiti s nekoliko zaključnih misli kojima ćemo sintetizirati i ukratko zaokružiti ovu temu.

1. RAZVOJ PAPINA PRIMATA OD POČETKA CRKVE DO DANAS

Pojam primata proteže se kroz povijest onoliko koliko je zastupljen i sam pojam Crkve o čemu svjedoče i brojni biblijski tekstovi. „Filološki gledano pojam ima svoj izvor u grčkoj riječi *pappas* s temeljnim značenjem *hranitelj i učitelj* iz čega se lagano došlo do značenja *otac*. Prvotno crkveni pojam *papa* dolazi iz istočnog monaškog ozračja gdje se *ocem* oslovljavalo svakog monaha i svećenika. Nešto kasnije pojam *papa* se sve više primjenjivao za biskupe.“¹ Također, navedeni pojam, primat, ima latinski korijen pridjeva *primus* a značenje mu je *prvi*. Kroatizirana riječ prvenstveno se odnosi na jurisdikcijsko prvenstvo rimskoga biskupa, što je za Katoličku Crkvu od velike važnosti. Pitanje papinskoga primata vrlo je složeno, jer ujedno predstavlja stijenu jedinstva i kamen spoticanja, tj. nalazi se na dvjema potpuno različitim stranama.²

Sva četiri evanđelja spominju Petrovo priznanje, dok se samo u Matejevu evanđelju naglašava obećanje da će Isus na njemu sagraditi Crkvu svoju i da će mu dati ključeve Kraljevstva. Petrovo priznanje kod sinoptika predstavlja prekretnicu u planu evanđelja i u poučavanju. Do Cezareje Filipove Isus poučava mnoštvo, a od tada poučava učenike o naravi svoga mesijanstva. On jest Mesija, ali ne onakav kakvim su ga zamišljali Židovi toga vremena.³ Budući da Petar ima najznačajniju ulogu među Dvanaesticom on često postavlja pitanja u ime svih učenika (Mt 18, 21), ali na pitanja njima upućena odgovara u ime učenika (Mt 16, 16). Djela apostolska naglašavaju da je u jeruzalemskom razdoblju Crkve Petar najvažnija ličnost (usp. Dj 15,7), dok se u misionarskom navještaju Crkve među poganima ističe Pavao. Pavao donosi govor kako je nakon obraćenja išao u Jeruzalem da pohodi Petra, kako bi upoznao apostole u Jeruzalemu, budući da je novi kršćanski propovjednik. Navodi samo Petrovo ime, te time želi pokazati da je Petar glava apostolskog zbora. Novozavjetni pisci nigdje nisu zabilježili kamo se Petar odselio iz Jeruzalema, jedino Luka donosi podatak da se sklonio na sigurno mjesto. Prvi crkveni oci svjedoče da je Petar dospio u Rim gdje djeluje u mjesnoj Crkvi i kako je

¹ Niko Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, Katolički bogoslovni fakultet – Sarajevo, Glas koncila, Sarajevo – Zagreb, 2015., str. 15.

²Usp. *Isto*, str. 11–18.

³Usp. Mato Zovkić, *Crkva kao narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 254–255.

tamo podnio mučeničku smrt. Ovoj tradiciji ide u svjedočenje podatak iz Prve Petrove poslanice u kojoj Petar, kao autor pozdravlja čitatelje raspršene diljem Rimskoga Carstva, te „Crkvu u Babilonu“ za koju egzegete smatraju nazivom za Rim (1 Pt 5, 13). O Petrovu boravku u Rimu govori papa Klement Rimski, koji izlaže primjere pobožnih i dobrih ljudi svoga vremena, a među njima je i Petar. Prema njemu i Pavao je primjer strpljivosti i ustrajnosti. Nije sigurno kada je Petar došao u Rim prvi put. U Poslanici Rimljanima Pavao piše kršćanskoj zajednici koju nije sam osnovao niti spominje Petra kao osnivača. Ne spominje čak ni svoje prisustvo u Rimu dok piše Poslanicu. Pretpostavlja se da je kršćanstvo u Rim stiglo preko Židova koji su hodočastili u Jeruzalem i tamo prihvatili vjeru u Isusa Krista.⁴ Jeronim piše: „Apostol Petar, pošto je utemeljio antiohijsku Crkvu, bi poslan u Rim, gdje je propovijedao evanđelje kroz 25 godina ustrajno i bio biskup grada“.⁵ Bez obzira na različite izvještaje o Petrovu dolasku i boravku u Rimu, jedno je sigurno a to je da je zasigurno u Rimu boravio i vršio službu poglavara, te da je do kraja svoga života smatran poglavarom apostolskog zbora. Povijesno je također sigurno da je umro u Rimu za vrijeme vladavine cara Nerona i to mučeničkom smrću.⁶

1.1. Papin primat u prvom tisućljeću

Prve kršćanske zajednice bile su povezane solidarnošću, suodgovornošću, ljubavi i jedinstvom u vjeri. U tom duhu valja razumjeti pismo zajednici u Korintu upućeno od pape Klementa koji zahtjeva poslušnost Božjem zakonu, te da je svaki biskup dužan na to ukazivati. Također treba napomenuti pisma, koja su nastala nešto kasnije, u kojima se Rimsku crkvu slavi, a druge opominje. Time možemo zaključiti da je rimsko sjedište povezano s privilegiranom apostolskom tradicijom.⁷ Kroz povijest se kristaliziralo mjesto i uloga rimskog biskupa u sveopćoj Crkvi, te sve veću važnost dobivaju Crkve u kojima su djelovali apostoli i gdje su podnijeli mučeničku smrt. Irenej je u tom duhu davao Rimskoj crkvi određeno prvenstvo, ali ne radi se o papinstvu ili rimskom prvosvećeniku, nego o prvenstvu u svjedočenju

⁴Usp. *Isto*, str. 261–265.

⁵*Isto*, str. 264.

⁶Usp. *Isto*, str. 265.

⁷Usp. Niko Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), str. 305–306.

rimске zajednice, zbog apostolskog utemeljenja. Irenej u tekstu ne donosi povijesne dokaze o papinskom primatu, nego samo neke elemente papinske prednosti koji su stepenica na putu prema primatu.⁸ Pri kraju drugog stoljeća Rim pokušava proširiti svoje nazore i tradiciju na druge Crkve, ali doživljava neprihvatanje i odbijanje. To se najviše očituje u svezi pitanja uskrsnog termina i ponovnog krštenja. U prva tri stoljeća postojala su tri stupnja u razvoju svijesti primata kod rimskog prvosvećenika. Prvo, Rim se isticao kao mjesto mučeničke pogibelji apostola Petra i Pavla. Drugo, razvijanje svijesti o očuvanju apostolskog nauka kao norme autoriteta prema koji bi se trebale orijentirati i druge zajednice. Treće, u Rimu se, od sredine trećeg stoljeća, počelo pozivati na biblijski nalog prema Mt 16, 18. Također valja naglasiti da je kroz prva stoljeća rasla svijest rimskog prvosvećenika o odgovornosti za cijelu Crkvu, u očuvanju crkvene discipline i vjere. Iz spora između Rima i Kartage može se uočiti kako Ciprijan nije bio veliki prijatelj Rima, te da je shvaćao da je svaki biskup Petrov nasljednik na jednakoj razini. Bez obzira na takav stav, on ne osporava određenu prednost rimskoga biskupa, te njegovu službu naziva *chatedral Petri*, a Rimsku crkvu *ecclesia principalis*.⁹ „Poslije osnaživanja drugih centara u Carstvu, u Rimu se počelo suprotstavljati načelu prilagođavanja državnim strukturama načelom apostolstva, koje je postalo temeljni uvjet naviještanja i praforma svake službe. U apostolstvu se gledao dokaz izvornosti zbog čega imamo raširene nazive kao npr. apostolska služba, apostolska Crkva, apostolsko vjerovanje i sl. U tom duhu novo utemeljenje primata na Petrovu apostolstvu posebno je razvio papa Leon Veliki (440. – 461.). Papa Leon obrazlaže da je Otac poučio Petra da je Isus Sin Božji. Dakle, Otac Petru otkriva Isusovo božanstvo a Isus Petru očituje njegovo dostojanstvo. Iz toga zaključuje da se ne predaje Petru uzalud što se priopćuje svima. Njemu je ta zadaća povjerena na poseban način, jer je svim crkvenim upraviteljima Petar stavljen na čelo.“¹⁰ Razdoblje kada je kršćanstvo u Rimu bilo *religio illicita* (zabranjeno bogoštovlje), svjedoči o tri modela prvenstva. Prvi model koji donosi rimska predaja jest da je Petar glava papinstva kojega je izabrao sam Krist. Za afričku tradiciju, kao drugi model, Petar je simbol hijerarhijske

⁸Usp. *Isto*, str. 307.

⁹Usp. *Isto*, str. 307–310.

¹⁰*Isto*, str. 316.

službe u jednakopravnosti episkopata temeljenoj na biskupskom redu. Kao treći model papinskog prvenstva sažima se u ulozi prizivnog suca vjerodostojnosti.¹¹

Za ovo razdoblje, dogmatskih kontroverzi, bio je važan pojam *communio Ecclesiarum*. Iako je u središtu ovoga pojma jednakopravnost svih Crkava, ipak su se neki centri isticali u odnosu na druge. Na samom početku su se isticali Rim, Antiohija i Aleksandrija, koje će kasnije uz Carigrad i Jeruzalem činiti patrijaršiju *pentarhije*. Valja naglasiti da je početkom 4. stoljeća prevladavala zajednička odgovornost svih biskupa za Crkvu u cjelini, a ne samo na regionalnu te se time može doći do zaključka da je riječ o nekoj vrsti izvorne biskupske kolegijalnosti utemeljenoj na euharistijskoj ekleziologiji. Jasne su naznake statusa rimskog biskupa čiji se jurisdikcijski primat još uvijek u potpunosti nije dao formulirati. Dogmatska krivovjerja pomogla su kao kristalizator autoriteta. Među prve heretike treba spomenuti arijanizam i njegovo tumačenje božanskog Logosa kao prvostvorenog posrednika, a ne pravoga Boga.¹² Sinoda u Sardici sazvana je 342. godine na poziv rimskih careva Konstansa I i Konstancija II, a glavna zadaća je bila da se riješe nedoumice i neslaganja uz arijanski spor, kao i smjenjivanje Atanazija s mjesta patrijarha Aleksandrije iza kojega su stajali Istočni biskupi. Još jedan od razloga bio je što je arijanski spor izazivao sve više nasilja te je prijetilo izbijanje građanskog rata među kršćanskim vjernicima budući da je Konstancije bio sklon arijancima, a Konstans tzv. nicejskoj struji Crkve. Predstavnicima Zapada i Istoka raspravljali su svatko na svojoj strani i primarno osuđivali jedni druge. Zaključci ove Sinode svjedoče da Rim ima neku vrstu revizijske instancije, da se ovdje radi o općem autoritetu pravovjernosti i pravednosti, a ne pravima Rima da imenuje ili premješta biskupe. Za jedne je to primat, a za druge samo dokaz supsidijarno-sinodalnog prvenstva. Zbog toga je dolazilo do različitih tumačenja ove Sinode.¹³ „Rast u svijesti papinskog primata potvrđuje također naziv papa, koji je poznat od IV. stoljeća prvo za biskupa Aleksandrije a od VI. stoljeća naziv je primaran za rimskog biskupa. Ideja papinskog primata u V. stoljeću teološki se temeljila na univerzalnoj ekleziologiji prema kojoj je papa Petrov nasljednik i upravitelj cijele Crkve. Značenje primata

¹¹Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 29–30.

¹²Usp. *Isto*, str. 30–31.

¹³Usp. *Isto*, str. 32–34.

poprimalo je sve izrazitije pravno shvaćanje. Vrlo važan razlog tome valja gledati u činjenici da je sjedište carstva preneseno na Istok. Po načelu prilagođavanja političkim upravnim centrima glavni gradovi provincija već su prije imali važno mjesto i u crkvenom pogledu, a tada je to postalo pitanje crkvenog prestiža. Rim je centar Italije, Efez Azije, Antiohija Sirije, Korint Ahaje, Kartaga Afrike i sl. Također po uzoru na državne strukture koje su poznavale dijeceze kao administrativne jedinice upravljanja nastale su nove crkvene pokrajine koje su prvotno imale značenje više regija na čelu s egzarhom kao najodgovornijim, čiju ulogu kasnije preuzima patrijarh.¹⁴ S vremenom dolazi do osnaživanja novih centara unutar Carstva te se u Rimu počelo suprotstavljati načelu prilagođavanja državnim strukturama načelom *apostolstva*, koje postaje temeljnim uvjetom navještaja. U okviru ekleziologije, papin primat zahtjeva vodeću jurisdikcijsku ulogu unutar cijele Crkve.¹⁵ Već od prvih stoljeća uočavaju se razlike u shvaćanju primata između Istoka i Zapada, te je vrlo važno uočiti na što je stavljen naglasak kada se govori o ovoj temi.

Patrijarhati dobivaju sve veću važnost kroz ovo vrijeme, a posebno u vremenu Kalcedonskog sabora koji je sazvan 451. godine. Njihovi temelji postavljeni su već na Nicejskom saboru 325. godine. Patrijarhati nisu ugrožavali primat rimskog prvosvećenika. Budući da su između aleksandrijskog i antiohijskog patrijarha nastale kristološke kontroverzije, došlo je do pokušaja da patrijarhati daju odgovor na prijepore i heretičke izazove među Crkvama.¹⁶ Kalcedonski sabor sazvan je kako bi se riješilo pitanje monofizitizma, te je na Saboru donešen nauk o dvjema naravima u Kristu, ljudskoj i božanskoj. Leon zauzima veliku ulogu za donošenje kristološke formulacije da se u Kristu nalaze dvije naravi. Oci Kalcedonskog sabora potvrđuju da Carigrad ima mjesto odmah poslje staroga Rima, dok na drugoj strani treba istaknuti da se autoritetom rimskog prvosvećenika na neki način mijenjaju i pojašnjavaju zaključci Efeškoga sabora. Zbog različitih prijepora oko prihvatanja ili neprihvatanja 28. kanona koji daje jednaku čast carigradskom patrijarhu kao i rimskom papi, dolazi do Leonova odbijanja da taj kanon prizna i ne uvrštava ga u

¹⁴N. Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, str. 315.

¹⁵Usp. *Isto*, str. 316.

¹⁶Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 37.

zapadnu službenu kanonsku zbiruku sve do 6. stoljeća. Kroz prvih pet stoljeća ističu se dva različita crkvena načela za razvoj primata. Jedno se prilagođava civilnim strukturama, dok drugo ima svoje biblijsko-apostolsko utemeljenje. Kroz to razdoblje primat rimskog biskupa shvaćeno je kao normalna stvar kako na Zapadu tako i na Istoku, budući da je Rim bio carsko središte i mjesto mučeničke smrti Petra i Pavla. Iako obje strane prihvaćaju važnost Rima nad ostalim carskim mjestima, ipak pod pojmom primata se ne razumiju jednako ovlasti koje su pripisane rimskom biskupu. Primat sazrijeva poput klice u biblijskoj svijesti prvenstva od čuvara mučeničke tradicije apostolskih prvaka sve do inicijativa o vjerskom odlučivanju, pripisivanju odredbi. Podloga primatu je povezivanje biblijskih mjesta s rimskim biskupima i sve značajnija univerzalna ekleziologija.¹⁷

Nakon dogmatskih kontroverzija tijekom 4. i 5. stoljeća zasigurno je da je Rim gubio na ugledu kod Antiohije i Aleksandrije. „Različite kulturno-povijesne okolnosti dovele su u tom razdoblju do potpuno različito shvaćanog primata na Zapadu i na Istoku, pri čemu zapadno shvaćanje valja nijansirano promatrati, dok je Istok često doživljavao papu kao predstavnika barbarskog Zapada. Među bitnim povijesnim okolnostima valja podsjetiti da je Rim do VIII. stoljeća političko-jurisdiksijski pripadao Carigradu, a također nije nevažna činjenica da su jedan dio Zapada zaposjeli Arapi invazijom 632. godine. Na takvom Zapadu u to vrijeme dominirali su Germani, koji se tek od VIII. stoljeća okreću prema Rimu. Iz političkih razloga istočni carevi počeli su se još snažnije miješati u crkvena pitanja, budući da je vjersko nejedinstvo ugrožavalo carsku sigurnost i jedinstvo.“¹⁸ Razlozi slabljenja rimske provincije jesu u propadanju Zapadnog Rimskog Carstva i jačanju crkvenih pokrajina među kojima se u najvećoj mjeri ističe španjolska crkvena pokrajina, koja sama održava pokrajinske sinode. Oni sami odlučuju čak i o dogmatskim pitanjima, te se tek onda obraćaju Rimu samo informativno dajući na znanje. Rimski prvosvećenik od Istoka često je bio predstavljan kao predstavnik barbarskog Zapada i sve je više gubio na svom ugledu na Istoku. Kao važna odskočna daska u percepciji primata na Istoku jest tzv. spor štovanja svetih slika. Sukob pobornika i protivnika štovanja slika trajao je više od 100 godina. Car Leon III. zahtjeva od pape Grgura II.

¹⁷Usp. *Isto*, str. 38–41.

¹⁸N. Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, str. 318–319.

da donese dekret da se slike spale. Budući da je papa ostao neposlušan, njegov nasljednik platio je cijenu kada je car izuzeo njegovu jurisdikciju nad južnom Italijom. Car hrabro osuđuje one koji štiju slike. S vremenom je došlo do još većih sukoba o pitanju štovanja slika. Sredinom 8. stoljeća na scenu još snažnije stupaju rimski prvosvećenik, carigradski patrijarh Nicifor, te još neki teolozi među kojima je najznačajniji Ivan Damaščanski čiji su stavovi došli najviše do izražaja. On svoju teologiju slika temelji na inkarnaciji Sina Božjega. Druga nicejska sinoda održana 787. godine odobrila je štovanje slika, ali pod vidom da se štovanje odnosi na pralik i da ga treba razlikovati od klanjanja koje ide samo Bogu.¹⁹ „Pobjedu štovanja slika na Istoku konačno je verificirala carica Irena 843. godine, što pravoslavni svijet slavi kao Nedjelju pravoslavlja. Čini se da se istočni patrijarsi ponašaju kolegijalno prema papama priznajući im prvenstvo kad im je korisno i primat koji još nije dominiran juridizmom, a koji im osigurava njihovu autonomiju. Iako rimski prvosvećenik ne može biti potpuno zadovoljan Drugim nicejskim saborom budući da nije riješeno pitanje jurisdikcije nad Južnom Italijom, što je on predlagao, ipak je mogao biti potpuno zadovoljan isticanjem njegova prvenstva. Kao što često biva da se „na mostu dobije a na ćupriji izgubi“, tako se dogodilo i papi Hadrijanu I. Dobio je priznanje na Istoku, ali mu je Karlo Veliki priredio poniženje na Zapadu. U odnosu na Crkvu Karlo je samoga sebe smatrao novim Konstantinom. Uvrijeđen što nije bio pozvan na Drugi nicejski sabor sazvao je pokrajinsku sinodu u Frankfurtu 794. godine na kojoj su odbijeni zaključci Drugoga nicejskog sabora.“²⁰

Unutarcrkveni sporovi bili su izvrsna podloga za odvijanje crkvenih borbi oko prvenstva između Istoka i Zapada. Bez obzira na drugu Carigradsku sinodu, monofiziti nisu vraćeni u jedinstvo Crkve. Papa zbog toga gubi svoj ugled kako na Istoku tako i na Zapadu. Na Istoku je bio ponižen, dok se na Zapadu morao braniti od napada da je izdao Kalcedonski sabor zbog čega je upao u šizme s nekoliko zapadnih pokrajina. Rim je polako počeo gubiti svoj autoritet i povjerenje koje je s mukom bilo stečeno. U ozračju 9. stoljeća institucija kralja sve je više umanjivala značenje i ulogu Rima. Umrstvom pape Ivana VIII., krajem 9. stoljeća, počinje mračno razdoblje papinske povijesti i poigravanja s Petrovom stolicom. Papina uloga bila je

¹⁹Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 42–46.

²⁰N. Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, str. 321.

svedena na reviziju.²¹ Također dolazi do promjena odnosa između pape i Carstva. S vremenom papa je postao ovisan o caru, do te mjere da je čak car Oton I. dobio pravo utjecaja na biranje pape. Papa je pokušao tzv. *Pseudo-izidorovim dekretima* odnos snaga na Zapadu promijeniti u svoju korist da papa ima prava iznad metropolita iza koji je stajao kralj ili car. Od tada ponovno počinje do jačanja uloge Rima na Zapadu. Od tada nove metropolitane od pape dobivaju *pallium*. Prihvaćeno je načelo da prva stolica ni od koga ne može biti suđena jer je ona najviši autoritet. Papa Nikolaj I. isticao je neovisnost Crkve i Apostolske stolice od državne vlasti. Sabori ne daju nikakve povlastice Rimskoj crkvi nego su one potvrđene od samoga Krista, a sabori ih samo utvrđuju. Te povlastice nije moguće mijenjati ili oslabiti, budući da sve ono što Bog uspostavlja ostaje valjano i čvrsto.²² „Na kršćanskom Istoku u IX. stoljeću došlo je do velikog spora oko trona carigradskog patrijarha u koji je bio umiješan i Rim, koji je prvo podržavao patrijarha Ignacija protiv Focija, kojega je, pak, podržavao car. Prvo je Carigradska sinoda 867. godine priznala Focija. Onda je sinoda iz 869./870. vratila Ignacija, da bi deset godina kasnije uz papinsku podršku opet došao Focije, koji je tada otvoreno i potpuno priznao primat koji je papa dobio od prvaka apostolskog zbora, kojega je Gospodin postavio na čelo svih Crkava.“²³

Na samom početku prvoga tisućljeća pod pojmom primata više se podrazumijevala prednost nego prvenstvo. Od sredine 5. stoljeća nastupila je vidljiva promjena u vezi primata koji se oslanja na apostolsko nasljeđe s jedne strane, a s druge strane na upravne jedinice Rimskoga Carstva. Apostolsko nasljeđe Petra i Pavla je postalo temeljem apostoliciteta i univerzalnosti. Od milanskog edikta 313. godine, mogu se zabilježiti samo regionalne sinode, a tek poslije je održano sedam općih sabora. Carevi predsjedaju sinodama najčešće preko svojih delegata, a u manjoj mjeri preko nekih uglednih biskupa uz carsku dozvolu. Prije Prvog nicejskog sabora primat rimskog prvosvećenika bio je jedva primjetan. Tek od 4. stoljeća

²¹Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 49–50.

²²Usp. N. Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, str. 322–323.

²³*Isto*, str. 323.

počinje rasti primat biskupa, te se sve više bori za prihvaćanje svoje jurisdikcije, a na poseban način želi zauzeti kontrolu nad općim sinodama i općom Crkvom.²⁴

1.2. Papin primat u drugom tisućljeću

Sve one krize koje su se dogodile tijekom prvog tisućljeća tražile su znatnu reformu u prvim godinama drugoga tisućljeća. Dok se Rim borio oko moralnog jedinstva Zapada, crkveno se od njega odvajao kršćanski Istok. Neprilike koje su se događale utjecale su da Zapad počne isticati još više papinu ulogu na sveopćoj razini. Njemački isusovac Klaus Schatz naglašava da je papino prvenstvo do sada više bilo pasivno, te da od XI. do XV. stoljeća papinska pozicija se bitno i stvarno promijenila. U tom razdoblju rimski prvosvećenik postaje središte crkvenog života, glava Crkve, centar kršćanstva. Schatz se često oslanja na dokument *Dictatus papae* Grgura VII. koji ističe da jedino rimski biskup nosi titulu „sveopći“, da njegov predstavnik na saborima ima prvenstvo, papa jedini mijenja zakone, da proglašava sabore općima. Ovaj dokument treba shvatiti kao zahtjevom za povećanjem papinske moći. Primat je na početku drugog tisućljeća poprimio stvarno juridičko značenje, te se s pravom može govoriti o snažnom papinstvu na svim područjima, iako još u potpunosti nije dosegao svoj vrhunac.²⁵ Razvoj primata početkom drugog tisućljeća ostavilo je tragove u procesu udaljavanja na crkvenom planu između Istoka i Zapada. Razlike između Istoka i Zapada bivaju napadane i ne prihvaćene od druge strane. Također, Crkva se na početku ovoga tisućljeća bori za slobodu od svjetovne i državne strukture. S vremenom iz ove borbe za slobodu dolazi do podčinjavanja državnih struktura onim crkvenima.²⁶ „Također u odnosu prema pretkalcedonskim Crkvama dolazi do izražaja veća svijest primata. Papa Klement IV. je 1351. godine tražio dodatna pojašnjenja od Armenaca kojima je osigurao pomoć protiv sultana. U pismu *Super quibusdam* armenskom katolikosu Mekhitaru među ostalim se tumači potrebno zajedništvo vjere s Rimskom crkvom. Poučava ga se da se izvan vjere iste Crkve i poslušnosti rimskom prvosvećeniku nitko ne može spasiti, da je puninu svoje

²⁴Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 52–55.

²⁵Usp. Niko Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata II. Povijesno – teološki pogled na drugo tisućljeće*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), str. 806–808.

²⁶Usp. *Isto*, str. 810.

vlasti Petar primio od Gospodina nad svim kršćanima, da je rimski prvosvećenik nasljednik blaženoga Petra u vlasti i sudstvu, te da iznad njegove presude nema neke više instance. Također se ističe da rimski prvosvećenik može postavljati, premještati ili razrješivati patrijarhe, katolikose, nadbiskupe, biskupe, opate itd., te da jedino on izdaje opće kanone, podjeljuje potpune oproste, da ne može i ne smije biti podložan bilo kojoj vlasti, da su sišli u paklene muke svi koji su se protivili vjeri Rimske crkve, da jedino rimski prvosvećenik odlučuje što je istinito a što krivo itd. Cijeli dokument dobio je svoj logični nastavak u sklopu unije postignute na Firentinskom saboru 1439. – 1442. godine. To je vrijeme sigurno vrhunac jurisdikcijskog primata u cijeloj njegovoj povijesti. Sve je koncentrirano na papu. Svi mu trebaju biti podložni i poslušni, cijeli zapadni i istočni *sacerdotium*, te kršćanski *imperium*, tj. carevi i kraljevi, patrijarsi i katolikosi. Svi su se dužni pokoravati, jer nitko se ne može spasiti ako nije povezan s papom i sl. Za svaku se tezu iznalazilo dostatno teološko obrazloženje. To su zacijelo činjenice koje se može različito tumačiti.²⁷ Svijest o primatu u drugom tisućljeću je i dalje sustavno razvijana, dogmatski je opravdavana, biblijski utemeljana. Papinsku su moć najviše osjetili zapadni patrijarhatski i crkvene pokrajine. U prvih trisetotinjak godina prošloga tisućljeća svijest primata dosegla je vrhunac u tumačenju da je samo Bog iznad pape, a on je iznad careva i koncila, sudi svima i oslobođen je od svakoga zakona zbog čega ne može biti ni od koga suđen.²⁸

Godina 1054. prihvaćena je kao simbolična godina raskola, jer je i prije te godine bilo raskola kao i jedinstva nakon nje. Između Istoka i Zapada nije bilo dubljih traganja, osim Lionskog sabora 1274. godine, za rješavanjem dogmatskih pitanja sve do Firentinskog sabora iz 1439. godine. U buli *Laetentur caeli* obrađuju se dva bitna dijela. U prvom se spominje primat Apostolske Stolice i rimskog prvosvećenika, a u drugom se potvrđuje opstojnost pet apostolskih patrijarhata. Navode se još neke kontroverzne teme kao što su Filioque (o izlasku Duha), pitanje o čistilištu, pod prilikom kvasnog i beskvasnog kruha priznaje se valjanost i jedne i druge euharistijske tradicije. Kada je riječ o primatu rimskoga biskupa tada se definira da rimski prvosvećenik i Apostolska Stolica ima imaju primat u čitavom

²⁷*Isto*, str. 812–813.

²⁸Usp. *Isto*, str. 826.

svijetu. Time rimski prvosvećenik, kao nasljednik Petrov i Kristov zamjenik, ima puninu pastirske, upravljačke i učiteljske vlasti kao glava cijele Crkve.²⁹

Velikim teološkim potresom na Zapadu Tridentski sabor morao je biti sazvan, a nagovjestio ga je Luter sa svojih 95 teza, 1517. godine. Zbog zategnutih odnosa sabor nije bio odmah sazvan iako je bilo nekoliko pokušaja, 1536. godine u Mantovi ili 1537. godine u Vicenzi. Bio je sazvan za 1. studenoga 1542. u Tridentu, ali je ostvaren tek 1545. godine. Čini se da je pitanje biskupskog i papinskog odnosa ostavljeno za neka druga vremena budući da na Tridentskom saboru o papinskom primatu nije ništa izravno definirano. Giuseppe Alberigo procjenjuje kako je Papa shvaćanjem primata iznad Crkve bio kamen spoticanja kako prema pravoslavicima, tako i luteranima, reformiranima i anglikancima. Iako Tridentski sabor konkretno ne donosi nikakve zaključke o primatu, ipak se dotiče te teme u sklopu učenja o sakramentu svetoga reda. Naučava se da sveti red utiskuje neizbrisiv pečat, da su postavljeni od Duha Svetoga i da zauzimaju posebno mjesto apostola. Bez obzira što se ništa izravno ne govori o primatu i nezabludivosti, cjelokupno saborsko ozračje jača poziciju pape. Sabor je bio zamišljen kao sabor sjedinjenja s protestantima, ali do toga nažalost nije došlo. Pozitivno u svemu tome jest što nije došlo do nekih novih razjedinjenja. Postavljen je temelj teološkog nauka na kojemu će se odvijati obnova Crkve nakon ovoga sabora. Autoritet se posebno osnažio provođenjem tridentskih reformi. Na poseban način je istaknuta reforma liturgije, za koju je izdan misal 1570. godine za sve katolike s malim iznimkama. U tridentskom duhu izdani su i Rimski katekizam, Brevijar, biblijski prijevod Vulgate. Isusovci su bili velika potpora papinskom autoritetu budući da su razvili posebnu odanost papi i time dali prednost cjelovitoj Crkvi u odnosu na mjesnu.³⁰ „U prvih pet stotina godina drugoga tisućljeća Zapad je u papinstvu sve manje razlikovao tri bitno različite funkcije: rimskog biskupa, patrijarha Zapada i Papu cijele Crkve. Vladalo je uvjerenje da bez obzira na kojoj razini djeluje, uvijek djeluje kao Papa. Sve tri zadaće je sve više gledao samo na onoj najvišoj. Da je Papa patrijarh Zapada, za Congara je zanemariva stvarnost. Ipak valja priznati da se ona u Rimu nikad nije razvila onako kao na kršćanskom Istoku. Iz rimske pozicije vlast patrijarha na Istoku vrednovala se kao

²⁹Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 67–68.

³⁰Usp. *Isto*, str. 69–71.

neki ustupak a ne kao redovna vlast. Ne smije se smetnuti s uma da Prvi vatikanski sabor veže one kvalifikacije izravne i neposredne vlasti uz papinski primat, što ne čini Petrova nasljednika nekim sveopćim biskupom ili iznadbiskpom, nego ga čini prvim biskupom među biskupima. Neosporna je činjenica da je Papa *de facto* mnoge odluke donosio kao patrijarh Zapada, koje se onda ne mogu odnositi na kršćanski Istok. Ta distinkcija ne bi istočnjacima puno pomogla, ali bi bila dobar korak u prihvaćanju povijesne istine, zaključuje Congar.³¹ Na poseban način od Tridentskog sabora, ali i od Firentinskog, odnos istočnopравoslavnih patrijarha postao je sve udaljeniji prema rimskom prvosvećeniku. Tome idu u prilog zajednička izjava patrijarha, carigradskog, jeruzalemskog i aleksandrijskog iz 1755. godine, da se od tada ne priznaju sakramenti koji su podijeljeni u Rimskoj Crkvi. Jedino oni katolici koji žele „preći“ u drugu Crkvu, moraju biti ponovno kršteni u pravoslavlju jer ih se smatra nekrštenima i neposvećenima. Ne može se odgovornost na različitu teološku percepciju pripisati pitanju primata, ali se može reći da je to pitanje odigralo važnu ulogu u općem eklezijalnom poimanju.³²

Razdoblje kroz 19. stoljeće koje su obilježili liberalizam, racionalizam, materijalizam, agnosticizam doveli su u pitanje ono crkveno, duhovno, nadnaravno, a isticali su ono racionalno, iskustveno, intelektualno. Različita previranja dovela su do suprotstavljanja naravnog i nenaravnog, znanstvenog i vjerskog. Kroz slobodu na području religioznosti tražilo se oslobođenje od pretjeranog dogmatizma i ostataka mračnog srednjeg vijeka. Svi ti napadi na Crkvu bilo od društva i politike bilo od napada unutar same Crkve izazvali su potrebu za općim saborom. Sabor je svečano otvoren 8. prosinca 1869. godine s oko 700 sudionika, te se smatra, uz one sabore u Tridentu i Niceji, jednim od najznačajnijih sabora za cijelu Crkvu. Na saboru su donesene konstitucija o katoličkoj vjeri (*Dei Filius*), te konstitucija o papinoj nezabludivosti (*Pastor aeternus*) na koju ćemo više obratiti pozornost i istaknuti neke njezine djelove. Iako je konstitucija bila ugrađena u shemu samoga Sabora, ipak nije bila obrađivana od početka. Nakon tri mjeseca od otvaranja Sabora, konstitucija o primatu i nezabludivosti pape bila je obrađena i izglasana kao posebna konstitucija. Ova dogmatska konstitucija ima četiri dijela. U

³¹*Isto*, str. 73–74.

³²Usp. *Isto*, str. 77–78.

prvom dijelu riječ je o uspostavi primata po Isusu Kristu. On je Petra pretpostavio drugim apostolima ne samo u časti nego i u nadležnosti. U drugom djelu ističe se da je u Petru ustanovljeno vječno počelo i vidljivi temelj jedinstva, dok treći dio naglašava da je rimski prvosvećenik nasljednik Petrov te da ima puninu jurisdikcijske vlasti u Crkvi koja se odnosi na upravljanje i disciplinu. U posljednjem dijelu konstitucije naučava se papina nezabludivost kada naučava *ex cathedra* u stvarima vjere i morala. Usvajanje dogme o primatu i nezabludivosti u nekim je krajevima ostalo poprilično nejasno.³³ Dogma nije bila jednoglasno prihvaćena. Među onima koji su se opirali bio je i J. J. Strossmayer. Za one koji govore da je papina nepogrešivost u suprotnosti s kršćanskom poviješću, treba im ukazati na pojedine tekstove Svetoga Pisma, koji ovu dogmu mogu i potvrditi. Tekst Matejeva evanđelja jedan je od njih, a on glasi: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dana – do svršetka svijeta“ (Mt 28, 19 – 20). Ovom posljednjom rečenicom Matejeva evanđelja, *ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta*, Krist obećava apostolskom zboru odliku nepogrešivosti, tj. pomoć Duha Svetoga da Crkva izlažući Kristov nauk ne pogriješi.³⁴

Definicija dogme glasi da kada rimski biskup govori 'ex cathedra', tj. kada, obnašajući svoju službu, kao pastir i učitelj svih kršćana, konačno odlučuje na temelju svoje najviše apostolske vlasti da se cijela Crkva treba pridržavati nauka o vjeri i moralu, onda on na temelju božanske potpore, koja mu je obećana, posjeduje onu nepogrešivost kojom je božanski Spasitelj htio da bude opremljena njegova Crkva u konačnoj odluci o nauku o vjeri i moralu. Zato su takve konačne odluke rimskog biskupa nepromjenjive po sebi samima, a ne na osnovi odobrenja Crkve. Dakle, papa je nepogrešiv: 1. Kada govori *ex cathedra*, tj. naučava i govori kao vrhovni učitelj svih kršćana. Nije dakle nepogrešiv kada govori o nekim drugim istinama, npr. matematičkim ili prirodnoznastvenim; 2. Papina nepogrešivost istog je značaja kao i nepogrešivost Crkve. Nepogrešivost nije objava ili nadahnuće; 3. Papa je nepogrešiv u vjerskom naučavanju, a ne u svome moralnom življenju. Krivo tumačenje ove stavke jest da papa ne može sagriješiti.³⁵

³³Usp. *Isto*, str. 78–90.

³⁴Usp. Stjepan Bakšić, *Papina nepogrešivost*, Zagreb, 1925., str. 2–3.

³⁵Usp. *Isto*, str. 3–4.

J. J. Strossmayer na vatikanskom saboru govorio je protiv dogme o papinoj nepogrešivosti, ali se kasnije pokorio vrhovnom sudu crkve. Glavni razlog odbijanja dogme bilo je jer je shvaćena da će njome biti sužena biskupska vlast i postavljena velika zapreka u sjedinjenju crkava, što Strossmayer nikako nije mogao prihvatiti budući da je bio motiviran željom za poboljšanje odnosa sa pravoslavicima s kojima je živio u svojoj biskupiji. U nekoliko navrata iznosio je svoje govore o pitanju papine nezabludivosti. Na dan kada je dogma trebala biti izglasana opozicija odlučuje da neće sudjelovati na svečanoj sjednici. Svečanim glasovanjem dogma je potvrđena sa 533 glasa, a samo 2 su bila protiv. Godine 1873. Strossmayer je objelodanio odluke vatikanskog sabora i svoju pokornost, te od tada u svakoj zgodi govori o nepogrešivosti rimskoga biskupa. Tvrdi da je prije saborskog zaključka svima dozvoljeno reći svoje i protivno mišljenje, ali poslije donesenog zaključka prestaje pravo na oporbu, jer svatko zna da pojedinac može pogriješiti, ali da ne može pogriješiti čitav apostolski zbor sa svojom glavom, papom. Strossmayer shvaća ovo načelo i zbog toga se pokorio.³⁶

Dok je Pio XII. bio čovjek krutog dogmatskog izraza, Ivan XXIII. bio je čovjek novoga stila i praktičnosti, te njegov karakterističan stil izražava slika *Dobrog pastira* (Iv 10, 1-21). U njegovoj poniznosti i skromnosti može se potvrditi pravi smisao primata, budući da je svoju ulogu prvenstveno obnašao kao pastir, a tek onda kao učitelj. Stav Drugog vatikanskog koncila o primatu i nezabludivosti rasut je u mnogim dokumentima, a najviše se ističe u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium*. Za Koncil, Crkva je hijerarhijski ustrojena i biskupi imaju neprekinuto nasljedstvo od apostola, te time su oni pravi nasljednici apostolskog zbora.³⁷ „To božansko poslanje, koje je Krist povjerio apostolima, trajat će do svršetka svijeta (usp. Mt 28, 20) jer evanđelje koje oni trebaju predati za Crkvu u sve je vrijeme počelo svega njezina života. Zato su se apostoli u tom hijerarhijski uređenom društvu pobrinuli da ustanove nasljednike... Biskupi su, dakle, prihvatili služenje zajednici s prezbiterima i đakonima kao pomoćnicima, stojeći mjesto Boga na čelu stada kojemu su pastiri, i to kao učitelji nauka, svećenici svetoga bogoslužja i služitelji u upravljanju. I kao što trajno ostaje služba koju je Gospodin na jedinstven način povjerio Petru, prvaku

³⁶Usp. *Isto*, str. 19–23.

³⁷Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 96–105.

apostola, i koja se treba prenositi na njegove nasljednike, tako trajno ostaje služba apostola da pasu Crkvu, a ima ju neprekidno vršiti sveti red biskupa. Zato Sveti sabor naučava da su biskupi po božanskoj ustanovi naslijedili apostole kao pastiri Crkve; tko njih sluša, sluša Krista, a tko njih prezire, prezire Krista i Onoga koji je Krista poslao (usp. Lk 10, 16).“ (LG, br. 20). Prema viziji Ivana XXIII. ovaj sabor je bio ekumenski, jer je imao nakanu pripremiti jedinstvo među kršćanima, ali njegova vizija bila je još šira. Želio je u reformirati Crkvu, te na taj način je pokušati dijalogom povezati sa svijetom. Važno je napomenuti da se treba prilagoditi današnjem vremenu, a da se istodobno ne izgubi vlastiti identitet koji ima Crkva. U odnosu na ovaj Sabor, Prvi vatikanski imao je više govora o primatu, dok se sada naglasak prebacuje na načelo kolegijalnosti u Crkvi čuvajući primatski položaj Petrova nasljednika, što je utemeljeno Kristovim riječima.

Nakon Drugog vatikanskog sabora utvrđuje se veliki papinski autoritet u Crkvi i svijetu. Njegova jurisdikcija nije bila ugrožena. Kroz ova povijesni presjek o temi papina primata i njegove nezabludivosti jasno se mogu uočiti velike varijacije u poimanju primata i njegovoj primjeni. Drugi vatikanski koncil donosi velike promjene o pitanju primata. U drugoj polovici 20. stoljeća naglasak je stavljen na vjerski i duhovni, moralni i crkveni autoritet.³⁸ „Svijest univerzalnog primata u drugom tisućljeću je dalje sustavno razvijana, biblijski utemeljivana, dogmatski opravdavana, raznovrsno tumačena i praktično sprovedena jednako prema carskim i crkvenim tronovima, pravoslavnima i protestantima, te pretkalcedonskim Crkvama i dr. Ipak su tu papinsku moć u najvećoj mjeri osjetili zapadni patrijarhatski i crkvene pokrajine kroz primjenu prava imenovanja biskupa, kroz reduciranje njihovih povijesnih prava na privilegije i sl. U prvih tristo godina drugog tisućljeća svijest primata je dosegla vrhunac u pravnom tumačenju prema kojemu je samo Bog iznad pape a on je iznad careva i koncila, on sudi svima i oslobođen je od svih zakona (*princeps legibus solutus est*) zbog čega ne može biti ni od koga suđen (*primas edes a nemine iudicatur*).“³⁹

³⁸Usp. *Isto*, str. 120–121.

³⁹N. Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata II. Povijesno – teološki pogled na drugo tisućljeće*, str. 826.

2. EKUMENSKI DIJALOG PRAVOSLAVACA I KATOLIKA S POSEBNIM OSVRTOM NA RAVENSKI DOKUMENT

2.1. Nastanak i rad međunarodne ekumenske komisije

Drugu polovicu 20. stoljeća te odnose između Rimokatoličke Crkve i Pravoslavnih autonomnih i autokefalnih Crkava karakteriziraju dva razdoblja. Prvo razdoblje jest ono do osnivanja Mješovite komisije 1979. godine, a drugo razdoblje jest vrijeme tzv. dijaloga ljubavi. Za prvo razdoblje karakteristična su razmjena pisama, susreti i hodočašća, dok je u drugom razdoblju došlo do ozbiljnijeg teološkog rada iz kojih proizlaze mnogobrojni dokumenti, iako na našem području nisu recipirani niti na jednoj strani. Ekumenski patrijarh Demetrios I. najavljuje papi Pavlu VI. osnivanje međupravoslavne komisije koja će u ime svih Pravoslavnih Crkava voditi dijalog s Katoličkom Crkvom. Papa prihvaća tu ideju te sa katoličke strane osniva komisiju koja se po prvi puta sastaje u Rimu 1976. godine.

Nakon osnivanja komisija može se uočiti velika prekretnica na području ekumenizma između ovih dviju Crkava. Kao konačan datum utemeljenja Mješovite komisije od strane pape Ivana Pavla II. i carigradskog patrijarha Demetriosia I. može se uzeti 30. studenog 1979. Izabran je odbor od pet članova koji su se sastali kako bi izabrali temeljne smjernice teološkog dijaloga.

Svrha dijaloga jest uspostava jedinstva, koje bi se imalo odraziti na zajedničkom slavljenju euharistije, koje se može naglasiti kao najveće očitovanje jedinstva. Komisija svoj rad želi ponajprije usredotočiti na ono što nas spaja. Patrijarh Ruske pravoslavne crkve, Pimen, u svom pismu izražava da Mješovitoj komisiji pripada dvostruka zadaća: odstraniti raskol i izraditi vjeroispovijest jedinstva između Rimokatoličke Crkve i Pravoslavnih Crkava.⁴⁰

⁴⁰Usp. Niko Ikić, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne crkve s popratnim komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 180–181.

2.1.1. *Patmos – Rodos. Prva plenarna sjednica Mješovite međunarodne komisije za teološki dijalog*

Na otocima Patmos i Rodos po prvi puta sastala se Mješovita komisija, sastavljena od 60 članova, kako bi u ime svojih Crkava započeli službeni dijalog između Pravoslavnih Crkava i Rimokatoličke Crkve. Promjene koje su nastupile na Drugom vatikanskom saboru s jedne strane, te Svepravoslavnoj sinodi s druge strane omogućile su proces zblježavanja dviju Crkava, a nazivamo ga dijalogom ljubavi.

Plod ovog susreta trebao bi biti teološki dijalog po kojemu se nadamo da će doći do ponovnog potpunog crkvenog zajedništva. Teološki dijalog započeo je 29. svibnja na Patmosu pod vodstvom metropolita Melitona kao zastupnika ekumenskog patrijarha Demetriososa I. Već sljedećeg dana na Rodosu s radom započinju dvije delegacije. Cijela sjednica bila je obilježena duhom molitve i otvorenosti u diskusiji. Zadaće koje su bile ispunjene na ovoj sjednici: 1) odabrane su teme za prve teološke radove; 2) plan dijaloga jednodušno je usvojen kao program za prvu fazu dijaloga; 3) sastavljene su potkomisije od rimokatoličkih i pravoslavnih teologa, te, konačno, 4) osnovan je mješoviti koordinacijski odbor.⁴¹

2.1.2. *Dokument Druge plenarne sjednice*

Zasjedanje je održano od 30. lipnja do 7. srpnja 1982. godine. Dokument, Druge plenarne sjednice, pod nazivom *Otajstvo crkve i euharistije u svjetlu otajstva presvetog trojstva* sadrži tri poglavlja. U prvom poglavlju obrađena je sakramentalna narav Crkve i euharistije u odnosu na Presveto Trojstvo. Drugo poglavlje obrađuje odnos euharistije, koju slavi biskup u mjesnoj Crkvi i tajne i otajstva trojstvenog Boga. U trećem poglavlju obrađuje se eklezijalni odnos euharistijske mjesne Crkve u zajedništvu s ostalim mjesnim Crkvama a u sklopu jedne Crkve Isusa Krista. Iako ovi dokumenti nemaju dogmatski karakter, imaju veliko teološko značenje budući da je Mješovita komisija uspostavljena od najviših tijela kako Katoličke tako i Pravoslavnih Crkava.⁴² Bez obzira na raznovrsnoj disciplinskoj praksi i nejednakim

⁴¹Usp. *Isto*, str. 181–182.

⁴²Usp. *Isto*, str. 183–193.

kanonskim propisima na Istoku i Zapadu, unatoč različitim teološkim pristupima, raznolikim liturgijskim obredima u tekstu ovoga dokumenta išlo se prema tome da se na vidjelo iznese zajednička vjera. Iako je ovaj dokument potpisalo šezdesetak članova komisije, ipak on nikoga ne obvezuje. Za razdoblje od 1976. do 1982. godine ovaj dokument vrijedio je samo kao svjedočanstvo suvremenih ekumensko-teoloških napora, kao izraz konkretnih dijaložkih nastojanja.⁴³

2.1.3. Dokument četvrte plenarne sjednice

Dokument Četvrte plenarne sjednice razmatran je već na prethodnoj sjednici održanoj na Kreti 30. svibnja 1984. Budući da se radilo o različitosti prakse sakramenata, odvajanje krizme i krštenja, te različit raspored podjele sakramenata inicijacije, tražila su se dublja istraživanja pa je dokument vraćen podkomisijama na obradu. O dokumentu se raspravljalo još dva puta na četvrtom plenarnom zasjedanju u Bariju 1986. i 1987. godine. U drugom dijelu zasjedanja, tj. 1987. godine usvojen je ovaj dokument. Vjera nije proizvod neke logičke potrebe nego je dar Boga koji se objavljuje i ujedno odgovor čovjeka na primljeni dar. Crkva po sakramentima hrani vjeru i produbljuje zajedništvo među članovima. Nakon što je nastupio raskol na Istok i Zapad više nije bilo mogućnosti donositi odluke vezane za sakramente koje bi vrijedile za obje Crkve.⁴⁴ Ovaj dokument donosi bitne točke nauka o krštenju u kojima se slažu obje Crkve, a to su:

1. „nužnost krštenja za spasenje; 2. učinci krštenja su posebice novi život u Kristu i oslobođenje od istočnog grijeha; 3. pritjelovljenje Crkvi po krštenju; 4. povezanost krštenja s otajstvom Presvetog Trojstva; 5. bitna povezanost krštenja sa smrću i uskrsnućem Gospodinovim; 6. uloga Duha Svetoga kod krštenja; 7. neophodnost vode koja pokazuje kako je krštenje kupelj preporoda.“⁴⁵

⁴³Usp. *Temeljni dokument katoličko-pravoslavnog dijaloga*, u: *Crkva u svijetu*, 23 (1988.), br. 3, str. 273–279.

⁴⁴Usp. N. Ikić, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne crkve s popratnim komentarima*, str. 194–205.

⁴⁵*Isto*, str. 205.

2.1.4. Dokument pete plenarne sjednice

Dokument pete plenarne sjednice održane u Finskoj, u Valamu donosi i razjašnjava pitanje o mjestu i ulozi zaređenih služitelja u sakramentalnoj strukturi Crkve. Govori se o sakramentalnoj službi svakog od tri stupnja: đakonata, svećeništva i biskupstva. Samo red biskupstva uključuje puninu službe u Crkvi, što uključuje i mogućnost da se redi druge. Sveti red se dakle prenosi s osobe na osobu, počevši od 12 apostola. Ta linija do prvih apostola naziva se apostolsko nasljeđe. Prvenstvena služba prezbitera (svećenika) je služiti euharistiju. Pored toga, samo oni mogu dijeliti i sakrament pomirenja. Zbog te dvije službe veoma su važni u Crkvi. U Latinskoj crkvi (Zapadnoj crkvi) svećenici moraju živjeti u celibatu, dok u istočnim katoličkim crkvama, kao i u pravoslavlju mogu biti oženjeni. Ipak, ženidba se nigdje ne može primiti poslije svetog reda, samo obrnuto. Osim ovim trima navedenim službama, u dokumentu se također raspravljalo o još nekoliko tema: svećeništvo u ekonomiji spasenja, Krist i Duh Sveti te naposljetku Apostolska sukcesija. U perspektivi zajedništva najviše se moglo pristupiti temi primata rimskoga biskupa koja i jest jedna od najznačajnijih tema kada je u pitanju dijalog između Istoka i Zapada. Zbog važnosti te teme o njoj će se raspravljati i u daljnim dokumentima.⁴⁶

2.1.5. Izjava šeste sjednice Mješovite međunarodne komisije

U ovoj izjavi radi se o dva pojma: *unijatizam* i *prozelitizam*, koji su najviše opterećivali rad Mješovite komisije. Zbog svih događanja cijeli susret ove sjednice bio je usredotočen na istražive o pitanju zajedničkih temelja, postojanju i razvoju katoličkih Crkava istočnoga obreda, koje se još nazivaju „unijatskim Crkvama“. Kada je riječ o prozelitizmu smatra se da pastiri jedne zajednice ne bi se smjeli miješati u zajednicu koja je pod vodstvom drugoga pastira, nego bi njihova zajednička zadaća bila sve zajednice kroče prema istome cilju, tj. svjedočenje pred svijetom u kojem žive.⁴⁷

⁴⁶Usp. *Isto*, str. 206–216.

⁴⁷Usp. *Isto*, str. 217–220.

2.1.6. *Unijatizam, metoda unije u prošlosti i sadašnje traganje za punim zajedništvom*

„Na traženje Pravoslavne Crkve prekinut je normalni nastavak teološkog dijaloga s Katoličkom Crkvom da bismo odmah pristupili pitanju zvanom *unijatizam*. U s vezi s metodom zvanom *unijanizam*, izjavljeno je u Freisingu (lipanj 1990.) da 'odbacujemo unijatizam kao put k jedinstvu, jer se suprotstavlja zajedničkoj tradiciji naših Crkava'. Što se tiče Katoličkih crkava istočnog obreda jasno je da one kao dio katoličkog zajedništva imaju. Dokument, koji je izrađen na temelju prijedloga koordinacijskog odbora Mješovite međunarodne komisije u mjestu Arricia (lipanj 1992., a dovršen u Balamandu (lipanj 1993.), opisuje metodu koju preuzimamo u sadašnjem traganju za punim zajedništvom, objašnjavajući tako zašto isključujemo *unijatizam* kao *metodu*. Ovaj dokument obuhvaća dva dijela: ekleziološka načela i praktična pravila.“⁴⁸

2.1.7. *Zajednička izjava iz Baltimorea s osme plenarne sjednice*

Osma plenarna sjednica Mješovite međunarodne komisije održana je od 9. do 19. srpnja 2000. godine u Mount Saint Mary's koledžu i u sjemeništu Emmitsbourgu, Maryland. Tema o kojoj se raspravljalo bila je pod naslovom „Ekleziološke i kanonske implikacije unijatizma“. Mješovita međunarodna komisija ovim pitanjem bavi se već od 6. plenarne sjednice. Diskusije ove sjednice doticale su se različitih teoloških i crkveno-pravnih pitanja koja su povezana uz djelovanje katoličkih istočnih Crkava. Komisija naglašava da je važno i daljnje razvijanje teoloških, pastoralnih i povijesnih pitanja povezanih uz ovu temu.⁴⁹

„Tema povijesnoga 'unijatizma', tj. činjenice da su se veće skupine vjernika, pa i neke biskupije u 16. stoljeću, u želji za jedinstvom s Katoličkom crkvom, također pod utjecajem vanjskih političkih faktora, i ne uvijek mirnim putem, odvojile od pravoslavlja i pripojile katoličkom zajedništvu, bila je nazočna od početka dijaloga. Pravoslavni su čak tražili da u dijalogu ne sudjeluju članovi tih "unijatskih

⁴⁸*Isto*, str. 220–221.

⁴⁹*Usp. Isto*, str. 228–230.

crkava", ali katolici nisu popuštali. Ipak, ta je unijatsko-prozelitska problematika izbila u svoj svojoj silini tek devedesetih godina. Tako se Komisija, ostavivši po strani već pripremljenu temu o papinskom primatu, dala na proučavanje "unijatizma". Komisija je izdala dva dokumenta: Izjavu u Freisingu 1990. i opširno i temeljito razrađen dokument 1993. u Balamandu, gdje su donesena teološka načela i praktična pravila.⁵⁰

2.2. Ekumenska postignuća Katoličke i Pravoslavne Crkve

Institucija Petrovske službe koja je proživjela mnoge opasnosti na političkom, vjerskom, svjetovnom planu traje i danas. Pitanje primata i općenito papinstva izaziva velike prijepore između Katoličke i Pravoslavne Crkve, te se smatra jednim od glavnih problema kada je u pitanju jedinstvo tih dviju crkava. Jedni na primat gledaju kao dar čovjeku, dok za druge predstavlja vlast čovjeka koji utjeruje strah, te zbog toga nije čudo da je pitanje primata jedno od gorućih problema u ekumenizmu.⁵¹

Prije Drugog vatikanskog sabora, Katolička crkva bila je blagonaklona prema pokušajima uspostavljanja veza među kršćanskim Crkvama, a posebno prema Pravoslavnim crkvama. Doduše, razmišljanje je bilo drugačije u odnosu na ono poslje Sabora, jer je u njihovu uvjerenju stajala potreba povratka svih kršćana u krilo Katoličke crkve.⁵² Pape dvadesetog stoljeća opreznije se odnose prema ekumenskom pokretu koji je želio pridobiti više promicatelja. Ipak Katolička crkva nije pristupila ekumenskom pokretu, niti dva pokreta koji su se iz njega razvili: Life and Work (život i djelovanje) i Faith and Order (vjera i ustrojstvo).⁵³ Tomislav Šagi-Bunić naglašava kako je Katolička Crkva gajila nepovjerenje u tom ekumenskom gibanju i prema samom Ekumenskom vijeću crkava. Iako je bilo pojedinih teologa koji su razvijali konvergentnu ekumensku misao, ali je do otvaranja Sabora to bila ograničena pojava.⁵⁴ Važno je dakle napomenuti da ovakvo tumačenje, da se sve

⁵⁰Usp. Ratko Perić, *Katoličko-pravoslavni dijalog ponovno na početku*, u: *Crkva u svijetu*, 36 (2001.), br. 4, str. 455–456.

⁵¹Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 155.

⁵²Usp. Dušan Moro, *Nadbiskup Frane Franić i ekumenski pokret i dijalog*, u: *Služba Božja*, 47 (2007.), br. 4, str. 412–413.

⁵³Usp. *Isto*, str. 414.

⁵⁴Usp. Tomislav Šagi-Bunić, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 262.

odjeljene zajednice trebaju vratiti u okrilje rimokatoličke crkve, na čelu s vrhovnim svećenikom – papom, bilo zastupljeno prije početka Drugog vatikanskog sabora i donošenja odluke o dekretu o ekumenizmu.⁵⁵

Drugi vatikanski sabor smatra se prekretnicom u shvaćanju ekumenizma. Do tada je vrijedilo načelo povratka, ali zahvaljujući izrazu *subsistit in* (LG, br. 8) dolazi do shvaćanja da i izvan granica Katoličke Crkve nalaze se elementi crkvenosti. S obzirom na shvaćanje pojma primata, smatra se kako na katoličkoj strani prevladava patrovski model koji naglašava zakon, dok na pravoslavnoj prevladava ivanovski model s naglaskom na ljubav. Aktualni papa Franjo, naglašava da ekumenizam ima veliku važnost u njegovu daljnjem djelovanju te kako je potrebno tražiti jedinstvo i da se od toga ne smije odustati.⁵⁶ U svojim govorima redovito spominje svoje prethodnike, posebno Ivana XXIII., Ivana Pavla II., Benedikta XVI. Osim Ivana XXIII. poziva se na Pavla VI. i njegov susret s pravoslavnim patrijarhom Atenagorom, početkom sječnja 1964. godine. To vidi kao povijesni susret približavanja Katolika i Pravoslavaca. Da ujedinjenje svih kršćana, a posebno ujedinjenje između katolika i pravoslavaca, za papu Franju ima veliko značenje može se uočiti dvama susretima između njega i carigradskog patrijarha Bartolomeja I. Oba susreta dogodila su se u prvoj godini njegova pontifikata. Prvi susret dogodio se u Jeruzalemu tijekom papina hodočašća u Svetu Zemlju, a drugi tijekom papina posjeta Turskoj. U oba navrata potpisuju *Zajedničku izjavu* kojoj je glavni cilj borba protiv progona kršćana i progona svih ostalih ljudi.⁵⁷ Niti u prvoj niti u drugoj *Zajedničkoj izjavi* ne dotiču se konkretna pitanja koja se tiču ujedinjenja između Istoka i Zapada, ali u drugoj se može uočiti snažna volja za konačno ujedinjenje. Također se naglašava kako se treba potaknuti svakog pojedinca da otvori oči svjetskim političarima, da se smanje progone svi ljudi te da im se osigura život dostojan čovjeka.⁵⁸

Ako gledamo na dogmatska pitanja, onda zasigurno pojam primata ima najvažnije mjesto u kontroverznoj teologiji Istoka i Zapada. Ono što je u velikoj mjeri doprinijelo raskolu jest uvođenje *Filioque* u vjerovanje, a istočnjaci su to

⁵⁵Usp. D. Moro, *Nadbiskup Frane Franić i ekumenski pokret i dijalog*, str. 415.

⁵⁶Usp. Ivan Macut, *Ekumenizam pape Franje*, u: *Služba Božja*, 54 (2014), br. 1, str. 60.

⁵⁷Usp. Ivan Macut, *Ekumenski blagoslov i zajednička izjava pape Franje i patrijarha Bartolomeja I., Prijevod i kratko tumačenje*, u: *Diacovensia*, 23 (2015.), br. 1, str. 107–108.

⁵⁸Usp. *Isto*, str. 116.

interpretirali kao herezu, te se s tim zapadnjačkim naukom nisu mogli složiti. Lehmann predlaže tri pitanja uz petrovsku službu na koja treba obratiti više pozornosti i iznova promisliti. Prvo je da se odnos *ius divinum* i *ius humanum* manje rastavljaju. Drugo jest dublje promisliti nezabludivost u eklezijalnom okviru. Treće pitanje odnosi se na razumjevanje jurisdikcijskog primata. Sudeći prema navedenom katolici bi trebali svoje stavove uskladiti s novim eklezijalnim pogledima, te se ne bojati da će izgubiti svoj identitet.⁵⁹

Gledajući kroz prošlost, pitanje primata i Filioque nisu imali toliko značenje udaljavanja kršćanskog Istoka i Zapada kao što je to danas naglašeno. S vremenom je došlo do zahlađenja odnosa između Istoka i Zapada, a na to su najviše utjecali društveno-kulturni i crkveno-teološki razlozi. Sa strane Zapada razvijalo se neko nepovjerenje prema istočnjacima, dok se na Istoku razvijala mržnja prema svemu onome latinskome. Istok je sve zapadno smatrao mehanički, vanjštinom, Crkvom službenika i zakona, dok je sebe precjenjivalo kao nešto duhovno, duboko, zajednicom ljubavi i duha. Veliko značenje na političkom području, na Istoku imalo je uspostavljanje zapadnog patrijarhata 1100. godine u Antiohiji, dok je istočni patrijarhat otišao u Carigrad. Ali tu nije bio kraj, jer još veće veće posljedice ostaju nakon zauzimanja Carigrada 1204. godine, osvajanjem križara te uspostavljanjem zapadnog patrijarhata usred Carigrada. Teološki primat se na Istoku odbijao iz raznih pravaca. Biblijski gledano, ako je Isus dao prvenstvo Petru automatski je i drugim apostolima, te iz toga zaključuju da bi svi biskupi trebali biti *prvi*. Gledajući iz dogmatskog kuta pojam primata, Papa je uživao primat dok je bio pravovjeran, tj. prije nego je *Filioque* umetnuto u vjerovanje. Time smatraju da se priklonio herezi i izgubio pravo priziva. Kritiziranje papinstva iz političkog kuta bilo je sve intenzivnije. Jedan od ekstremnih primjera jest *Pravoslavna sinoda* koja je održana u Moskvi 1948. godine. Papinstvo se tamo nazivalo protukršćanskim, budući da je iz političkih razloga odvelo Katoličku Crkvu u neprikladne vode. Također se tvrdilo da je nagrđivalo evanđeoski nauk, da je u ratovima pokušalo obratiti pravoslavne, da je papinstvo bilo protiv radnika a na strani jakih ovoga svijeta, da je papinstvo protukršćansko, protudemokratsko i protunacionalno. Iako se i drugi dokumenti

⁵⁹N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 158–161.

pravoslavne strane kritički osvrću prema papinstvu, ipak ne govore riječnikom kao što je to bilo na spomenutoj Sinodi.⁶⁰ Protestantima je primat nekada predstavljao nepremostivu prepreku, dok je danas to pitanje ipak predmet različitih teoloških diskusija. Petrovsku službu nekako bi i prihvatili, ali ne u onom u duhu *ius divinum*, kako je povijesno razvijano. Dok razumiju razvoj papinstva u katoličanstvu, kao takva ga ipak ne bi mogli prihvatiti, nego samo u smislu kako ga prihvaćaju i pravoslavni tj. u smislu duhovnog primata časti. Iz evangeličkog kuta pitanje primata može se svesti na tri područja. Prvo je pitanje biblijskog utemeljenja, drugo je pitanje božanskog ustanovljenja i treće je pitanje praktičnih konsekvencija.⁶¹

Papinstvo i pojam primata prošlo je kroz različita povijesna događanja. Od najvećih raskola do mnogobrojnih sabora i susreta u kojima se na najprikladniji način pokušavalo objasniti pravo značenje i bit primata. Najveću zahvalnost treba uputiti Drugom vatikanskom koncilu, budući da se on smatra prekretnicom na području ekumenizma, u kojima Katolička Crkva otvara svoje vidike i izvan svojih granica, te omogućava jednostavniji put ka ujedinjenju sestrinskih crkava.

2.3. Sadržaj Ravenskog dokumenta

Prije nego se osvrnemo na sam tzv. Ravenski dokumen valja naglasiti da je Mještovita međunarodna komisija u Valamu potpisala 1988. godine dokument pod nazivom *sakrament svetoga reda u sakramentalnom ustrojstvu crkve* o kojemu je bilo govora u prethodnim poglavljima. Ovaj dokument tiče se naše teme iz sakramentalnog kuta. Uz važnost sakramentalnih službi za otajstvo Crkve na poseban način je predstavljena apostolska sukcesija. Kako navodi ovaj dokument vjernost apostolskom zajedništvu povezuje zajednicu biskupa sa zborom apostola.⁶²

Drugi važan dokument donesen od strane Mješovite međunarodne komisije jest tzv. *Ravenski dokument*, sastavljen od 46 točaka. U uvodnom dijelu dokumenta iznesene su neke od dosadašnjih zajedničkih sjednica Međunarodne mješovite komisije, od prvog sastanka na Rodosu 1980. godine pa sve do one u Baltimoreu

⁶⁰Usp. *Isto*, str. 158–166.

⁶¹Usp. *Isto*, str. 190–191.

⁶²Usp. N. Ikić, *Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, str. 175.

2000. godine. Ovaj dio također naglašava kako se iz zajedničkih potvrda vjere moraju izvući ekleziološke i kanonske posljedice koje proizlaze iz sakramentalne prirode Crkve.

U središtu razmišljanja članova Komisije jesu pitanja poglavarstva opće Crkve, može li se uopće odrediti ista osoba za katolike i pravoslavne, koju ulogu i dužnost bi trebao obavljati taj „prvi među jednakima“? Da bismo dobili odgovore na ova pitanja, na koncu dokumenta sažeto je da se katolici i pravoslavci slažu u tome da se rimskog biskupa smatra prvim među patrijarsima u cijelome svijetu, ali s druge strane ne slažu se u „povlasticama“ tog prvenstva. U dokumentu stoji kako postoje razlike u shvaćanju, način na koji bi se trebalo vršiti dužnosti, te na kraju razlike u njegovim teološkim temeljima i temeljima u Svetom pismu. Pojmove koncilijarnosti i autoriteta važno je definirati radi boljeg shvaćanja samoga Dokumenta. Pojam *autoritet* ovaj dokument razumije kao onaj autoritet koji dolazi od Isusa Krista, po Duhu podjeljena apostolima. Taj autoritet odražava se kroz tri službe, tj. kroz posvećivanje, navještanje i pastoralno upravljanje. Takav autoritet dar je Duha, a ne neki privatni posjed. Takav autoritet je u službenju i ljubavi bit i temeljna norma Crkve, utemeljen na Božjoj riječi i predoznačen u euharistiji. Koncilijarno zajedništvo odražava se na tri razine: lokalnoj ili mjesnoj koja je povjerena dijecezanskom biskupu, regionalnu ili pokrajinsku koju predstavlja skupina mjesnih Crkava i njihovih biskupa, te na koncu treća razina je ona univerzalna ili opća na kojoj sudjeluju *protoi* – prvoizabrani biskupi regija koji odlučuju o pitanjima Crkve kao cjeline. Crkveno euharistijsko zajedništvo okvir je autoriteta i njegova provođenja, a temeljna konkretizacija poslanja je mjesna Crkva. Na regionalnoj razini katolicitet postoji po zajedništvu s drugim Crkvama po zajedničkim sakramentima, zajedničkoj odgovornosti u poslanju za neku regiju. Na općoj razini svaka mjesna Crkva nije povezana s onima u istoj regiji, nego s općom Crkvom, tj. Crkvom prošlosti, sadašnjosti, budućnosti i s onom proslavljenom.⁶³ Zaključni dio ovoga dokumenta iznosi kako je pitanje primata veoma složeno te da je potrebno dublje tumačenje njegove uloge u zajedništvu svih Crkava. Također se naglašava da sve dosadašnje zajedničke izjave imaju pozitivan učinak na ujedinjenje te da će i dalje donositi napredak u dijalogu između Istoka i Zapada.

⁶³Usp. *Isto*, str. 175–178.

„Rimski je biskup svakako imao neku posebnu 'aktivnu ulogu', koja ipak nije jasno pravno definirana. Euharistijska slika predsjedanja vjerojatno je način izražavanja određene neprecizirane vlasti koju valja još precizirati. Što se primata općenito tiče, Ravenski dokument potvrđuje: prvo, da je on praksa Crkve na svim razinama potvrđena kanonskom tradicijom; drugo, što se tiče primjene na općoj razini, postoje razlike u razumijevanju načina, kao i njegova biblijskog i teološkog utemeljenja. Sigurna je činjenica da je svaki protos na sve tri razine do 9. st. imao određene pravne prednosti. Tako mjesni biskup kao protos na području svoje dijeceze nad svojim prezbiterijem i narodom, regionalni protos nad biskupima svoje provincije, protos među patrijarhatima nad metropolitima, a na općoj razini papa nad patrijarsima. Zaključak se čini logičnim i utemeljenim, samo je pitanje u kojoj je mjeri primjenjiv i na koji način.“⁶⁴

Kao što smo već naglašavali Drugi vatikanski sabor utire novi ekumenski put. Iako nije bilo nekih velikih koraka učinjenih na području ekumenizma, svjedoci smo da i male geste mogu voditi ka putu ujedinjeja. To se može potvrditi gestom pri susretima između rimskih biskupa i carigradskih patrijarha koji su sve češći od 1964. godine, kada se moglo uočiti uvažavanje onoga drugog preko pojma *brat*. Prije svega ovaj pojam je uobičajen na obje strane kao redovnički naziv, ali se ovdje čini da ipak poprima neko veće značenje. Upućuje na razborito uvažavanje autoriteta.⁶⁵ Papa Pavao VI. i ekumenski patrijarh Atanagora I. uvjereni su da dijalog ljubavi između njihovih Crkava može donijeti plodove međusobne suradnje, u međusobnom uvažavanju vjernosti prema vlastitoj Crkvi. Žele također da se uspostavi redoviti kontakti između katoličkih i pravoslavnih pastira jer smatraju da bi to bilo na dobro svih njihovih vjernika.⁶⁶

Zaključno valja naglasiti da ovaj dokument, potpisan od članova Međunarodne mješovite komisije, ipak trebaju proučiti i polagati teološke odgovornosti poglavari tj, papa i patrijarsi autokefalnih crkava. Jasno je za uočiti da je u ovom dokumentu važno naglasiti dvije stvari. Da je pravoslavna teologija vrlo zastupljena, te da je u Crkvi potreban *protos*. Dokument ne donosi na koji način bi se

⁶⁴Niko Ikić, *Petrova služba u katoličko-pravoslavnoj relaciji. Može li ravenski dokument biti temelj teološkog zbližavanja?*, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.), br. 2, str. 164.

⁶⁵Usp. *Isto*, str. 159.

⁶⁶Usp. N. Ikić, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnim komentarima*, str. 167–168.

služba trebala vršiti, nego samo da je potreban, ali to je i dalje sporno pitanje. Naravno da takva pitanja zahtjevaju duboke rasprave, jer se ne želi podcijeniti niti jednu od Crkava niti jednu podložiti drugoj. Važno je naglašavati ono što Crkve priznaju jedna kod druge, kao npr. mogućnost spašavanja svih ljudi. Ne bi se trebalo bojati uskoro održati neki novi ekumenski sabor, jer u posljednje vrijeme uočavamo mnoge pozitivne znakove za jedinstvo. Kada govorimo o jedinstvu, najprije mislimo na povezivanje Istoka i Zapada, jer istočno i zapadno kršćanstvo imaju najviše poveznica i rješenje problema među njima moglo bi se najprije riješiti. Naravno u to bi morali biti uključeni svi vjernici, ali opet s druge strane ništa se ne bi moglo učiniti bez Duha Božjega. Budući da se nakon Drugog vatikanskog sabora Crkva u potpunosti otvara, važan naglasak se stavlja i na dijalog između Crkve i društva, jer svatko od nas čini Crkvu i pozvan je za suradnju. Ta suradnja može biti na različitim razinama bitno je samo da sve ono što se naučava bude prihvatljivo za svih. Kada se radi o vjerskim dogmama Crkva na tom području ne može popustiti.

Proces zbližavanj Istoka i Zapada treba razmijeniti mnoga iskustva i mišljenja. Potrebno je puno unutarnjeg dijaloga i izgradnje, budući da postoji velika mogućnost potpune sekularizacije društva. Zbog različitih povijesnih događaja koje su imale Crkve Istoka i Zapada, na takvim temeljima su i gradile svoje dimenzije kršćanstva. Kao što je već navedeno različita iskustva donijela su i različite poglede na jednu te istu stvarnost.

Zbog svih susreta između predstavnika Katoličke i Pravoslavne Crkve, nakon potpisivanja mnogobrojnih zajedničkih izjava uočava se sve više posvećivanja pažnje za ujedinjenje tih dviju sestrinskih Crkava. S pravom se može potvrditi da je zauzetost oko ujedinjenjabivala sve veća, te se nadamo da će u skorij budućnosti doći do novih konkretnijih koraka na putu sjedinjenja.

ZAKLJUČAK

U današnjem poimanju primata možemo uočiti različita tumačenja, te smo na toj osnovi nastojali prikazati ih u ovome radu. Pisanje diplomskog rada pokušali smo objediniti u jednu cjelinu, te smo počeli od najranijeg poimanja kršćanstva, tj. od nastanka prvih crkvenih zajednica. Sveto Pismo naučava da su prvi navjestitelji Kristova evanđelja bili apostoli, a na poseban način se ističe uloga Petra, budući da ga Krist postavlja temeljem u izgradnji svoje Crkve. U ovom dijelu možemo uočiti definiciju pojma primata, kao glavne teme za pisanje rada. Nakon što smo prikazali definiciju, slijedilo je opisivanje u shvaćanju primata kroz prvo i drugo tisućljeće, te sličnosti i razlike u poimanju primata kroz ovo dugo razdoblje. Budući da su se kroz povijest odvijali mnogi sabori, koji su pokušavali riješiti različita pitanja koja su mučila vjernike određenog razdoblja, tako su isto održavani sabori za donošenje nekih dogmi koje vrijede za cijelu Crkvu. Tako smo u ovom dijelu opisivali najznačajnije sabore i druge okolnosti koje se tiču papina djelovanja u Crkvi. U ovom poglavlju smo spomenuli dogmu koja se smatra jednom od glavnih problema kada je u pitanju ujedinjenje između Pravoslavne i Katoličke Crkve, a radi se o papinu primatu i njegovoj nepogrešivosti.

Drugo poglavlje posvetili smo pitanju ekumenizma Katoličke i Pravoslavne Crkve s obzirom na različita razmišljanja o temi papina primata. Na početku smo iznijeli nastanak i razvoj Međunarodne mješovite komisije za ujedinjenje između Istoka i Zapada, te njezino djelovanje od samoga sazivanja. Posebno značenje za ovaj dio imao je tzv. *Ravenski dokument* za kojega se smatra da bio od velike važnosti na području ujedinjenja sestrinskih Crkava. Kao posljednji naslov rada prikazali smo osnove Dokumenta i njegovo značenje za današnje poimanje zbližavanja Istoka i Zapada.

BIBLIOGRAFIJA

1. Knjige:

Stjepan Bakšić, *Papina nepogrešivost*, Zagreb, 1925.

Niko Ikić, *Ekumenske studije i dokumenti, Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnim komentarima*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003.

Niko Ikić, *Petrovska služba, stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi*, Glas koncila, Zagreb, 2015.

Tomislav Šagi-Bunić, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.

Mato Zovkić, *Crkva kao narod Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

2. Članci:

Niko Ikić, *Petrova služba u katoličko-pravoslavnoj relaciji. Može li Ravenski dokument biti temelj teološkog zbližavanja?*, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.), br. 2, 143–168.

Niko Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata I. Povijesno – teološki pogled na prvo tisućljeće*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), str. 303–325.

Niko Ikić, *Razvoj svijesti papinskog primata II. Povijesno – teološki pogled na drugo tisućljeće*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.), str. 805–827.

Ivan Macut, *Ekumenizam pape Franje*, u: *Služba Božja*, 54 (2014.), br. 1, str. 52–67.

Ivan Macut, *Ekumenski blagoslov i zajednička izjava pape Franje i patrijarha Bartolomeja I., Prijevod i kratko tumačenje*, u: *Diacovensia*, 23 (2015.), br. 1., str. 107–117.

Dušan Moro, *Nadbiskup Frane Franić i ekumenski pokret i dijalog*, u: *Služba Božja*, 47 (2007.), br. 4, str. 409–426.

Ratko Perić, *Katoličko-pravoslavni dijalog ponovno na početku*, u: *Crkva u svijetu*, 36 (2001.), br. 4, str. 453–461.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice _____, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

SUMMARY

PRIMACY OF THE POPE

The question of the primacy of the Pope has been discussed through different social, political, religious and historical circumstances. Beside the primacy it is also important infallibility of the Pope. Roman Catholic doctrine tell us that primacy of Roman bishop has been established since the time of Jesus Christ. Jesus entrust the care of his people to his disciples and the Church consider that Saint Peter has primacy among the disciples and that Roman bishops are Saint Peter's successors. Due to different interpretation about Peter's successors there is also different understanding of the primacy term which is the main point of this graduate thesis. This thesis is divided in two main parts. First part is related to the evolution of the primacy of the Pope during last two millenniums. Second part is related to ecumenical dialogue between Catholics and Orthodox about primacy of the Pope.

Key words: primacy of the Pope, ecumenism, council, Orthodox, Catholics.